

Aldona Maria Piwko

Muzułmański feminizm? : nowoczesna kobieta w tradycji islam

Biblioteka Teologii Fundamentalnej 11, 143-171

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

*Aldona Maria Piwko*¹

Muzułmański feminizm? Nowoczesna kobieta w tradycji islamu

Kobiety od najdawniejszych czasów zajmowała istotne miejsce w dziejach świata. Wywierały one wpływ na władców, politykę, a nie rzadko także miały decydujące znaczenie w kształtowaniu się religii. Kobieta powszechnie uważana za delikatną i kruchą osobę, bardzo często była także postrzegana jako byt niezdolny do zrozumienia wielu ważnych spraw, niemniej jednak od zawsze fascynowała mężczyzn. Z jednej strony podobna, ale jednocześnie całkowicie inna, przez co nierzadko traktowana jako święta i bogini, a także ładacznicą oraz służącą. Wizerunek kobiety w danym społeczeństwie kształtuje przede wszystkim kultura oraz wymagania moralne, wypływające z religii. Jej pozycja i status

¹ Aldona Maria Piwko absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, doktor habilitowana nauk teologicznych i religioznawca. Adiunkt Wydziału Teologicznego UKSW w Warszawie, współpracuje z Centrum Formacji Misyjnej, Collegium Bobolanum oraz Ośrodkiem Szkoleń Specjalistycznych Straży Granicznej w Lubaniu. Opublikowała: *Między konserwatyzmem a liberalizmem. Muzułmańskie praktyki religijne w Polsce* (2013) oraz *Recepcja islamu w Polsce – synteza* (2015), a także ponad 70 artykułów naukowych i popularnonaukowych dotyczących islamu oraz haseł encyklopedycznych. Specjalistka w zakresie islamu, kultury i sztuki muzułmańskiej, szczególnie regionu Bliskiego Wschodu i Maghrebu. Członkini: Komitetu ds. Dialogu z Religiami Niechrześcijańskimi Rady ds. Dialogu Międzyreligijnego Konferencji Episkopatu Polski, Rady Wspólnej Katolików i Muzułmanów, Komitetu Głównego Misyjnej Olimpiady Znajomości Afryki oraz Międzyinstytutowego Zespołu Badań nad Migracjami Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych UKSW. Współautorka programu kształcenia dla kierunku religioznawstwo na UKSW. Gościnne wykłady prowadziła w Polskiej Akademii Nauk.

w określonej grupie, uzależniony był od wielu czynników: epoki historycznej, obszaru geograficznego, dominującej filozofii oraz religii. Z tego względu miejsce kobiet w świecie określiły uwarunkowania społeczne, a także przemiany cywilizacyjne.

Religie monoteistyczne oraz wyrosłe na ich gruncie kultury, przyzwyczyły ludzkość do patriarchalnej struktury organizacji życia społecznego. Przekonanie o wyższości mężczyzny nad kobietą wynika z najstarszych podziałów obowiązków, obecnych już w czasach prehistorycznych. Upraszczając mężczyzna był odpowiedzialny za utrzymanie domu, a więc na jego barkach spoczywało polowanie i zapewnienie pożywienia rodzinie, zaś kobieta musiała podtrzymywać ognisko domowe. To ona zapewniała ład, a także porządek w najbliższym otoczeniu. Tak skonstruowaną strukturę społeczną do dziś można zaobserwować wśród wybranych społeczności plemiennych, żyjących w Afryce lub Azji. Zatem dominacja czynnika męskiego w wielu regionach świata jest bardzo wyraźna. Dodatkowo uwypuklona zostaje poprzez zazerwowanie pewnych, określonych czynności tylko dla mężczyzn, zarówno w wymiarze materialnym jak również duchowym.

Rodzi się zatem pytanie, czy w tak konserwatywnej tradycji religijnej jaką jest islam, istnieje miejsce na nowoczesne kobiety, pragnące podążać za najnowszymi terendami świata niemużłmańskiego? I czy owe mody można pogodzić z religijnością, która kształtuje życie społeczne swoich wyznawców? Artykuł ten będzie próbą odpowiedzi na tak sformułowane pytania, a także analizą sytuacji kobiet w świecie islamu w XXI wieku.

Kobieta w tradycji arabsko-muzułmańskiej

Świat euroamerykański wykreował niesprawiedliwy wizerunek muzulmańskiej kobiety, według którego jest poniżaną, źle traktowaną osobą, której zadaniem jest rodzenie dzieci oraz służenie mężczyźnie, a także spełnianie jego potrzeb. Wbrew powszechnej opinii sytuacja muzulmanek nie jest zła. Koran

nadał istotne prawa kobietom żyjącym na Półwyspie Arabskim, stawiając je na równi z mężczyznami. Było to rewolucyjne, bowiem przed nastaniem islamu, kobiety były traktowane jak rzeczy. Do czasów nastania islamu, powszechny był zwyczaj *wad*, czyli grzebania nowonarodzonej dziewczynki żywcem, zazwyczaj uważanej za upokorzenie dla rodziny. To barbarzyńskie postępowanie pochodziło z tradycji starożytnego Wschodu. Czyniono tak, bowiem uważano, że synowie są wartością dla wzmocnienia plemienia lub całego klanu, zaś wraz z kolejną córką, powstawały nowe problemy dla rodziny. Koniecznym było dbanie o jej moralność, ponieważ niewłaściwe etycznie zachowanie córki, przynosiło hańbę całej rodzinie. Powszechność zwyczaju *wad* miała istotny wpływ na późniejsze traktowanie kobiety w jej dorosłym życiu. Społeczeństwo postrzegało ją jak rzecz i obiekt pożądań, którą w każdej chwili można odrzucić, bez ponoszenia konsekwencji².

Wraz z nastaniem islamu, muzułmanka zajęła istotne miejsce w społeczności, bowiem miała do wypełnienia ważne zadania. Koran nadał kobietom równe prawa z mężczyznami: „Ktokolwiek pełni dobre dzieła, mężczyzna czy kobieta i jest wierzącym, tacy wejdą do Ogrodu i nie doznają niesprawiedliwości” (4,124)³. Zagwarantował tym samym równouprawnienie kobietom muzułmańskim, nakładając na nie takie same obowiązki wobec Boga, jakie posiadali mężczyźni, zakazując jednocześnie jakiegokolwiek formy dyskryminacji ze względu na płeć.

Jednocześnie muzułmanka jako ta, dzięki której przychodzą na świat dzieci, jest otaczana szczególną troską i opieką społeczności wierzących. Do istotnych praw kobiet tradycji islamu należą: wypełnianie obowiązków religijnych, poślubienie mężczyzny, zapewnienie utrzymania przez męża, brak konieczności podejmowania pracy zarobkowej z powodów ekonomicznych – muzułmanka może pracować dla przyjemności, zaś środki przez nią

² Zob. E. Machut-Mendecka, Świat tradycji arabskiej, Warszawa 2005, s. 103.

³ Wszystkie odwołania do Koranu pochodzą z wydania: Koran z języka arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski, Warszawa 2007.

zarobione, są jej prywatną własnością. Zadaniem kobiety jest wychowanie dzieci oraz opieka nad mężem. Te czynności są w świecie islamu bardzo wyczerpujące oraz szczególnie ważne dla jedności społeczeństwa, dlatego też nie powinno się obciążać kobiet dodatkowymi obowiązkami. Ciekawostką jest także to, że mąż nie może żądać od swojej żony wykonywania czynności, których nie robiła ona w domu rodzinnym. Jeśli bowiem ojciec nie wymagał od córki sprzątanía, prania i gotowania, to i mąż nie może od niej tego oczekiwać, lecz musi zapewnić swojej żonie odpowiednią pomoc domową.

Muzułmanka otoczona jest opieką nie tylko ze strony męskich członków rodziny, ale także chroni ją prawo religijno-państwowe. Sprzeciw różnych grup działających na rzecz kobiet w świecie łańskim, budzi tradycyjny strój muzulmanki, zwany ogólnie hidżabem. Często utożsamiany jest on przez środowiska feministyczne ze zniewoleniem i uciskaniem kobiet tradycji islamu. Na uwagę jednak zasługuje postrzeganie tego stroju przez same zainteresowane, które często mówią: „Jestem chroniona jak drogocenna perła, która dotykana przez wszystkich staje się czarna i brudna”⁴. Dlatego coraz częściej w wielu regionach liberalizowanego świata muzulmańskiego młode kobiety powracają do tradycyjnego stroju, uważając, że skromny ubiór chroni społeczeństwo przed cudzołóstwem i innymi formami niedozwolonych kontaktów seksualnych, które często prowadzą do rozpadu rodzin i zepsucia społeczeństwa.

Przestrzeganie zasad hidżabu, zwłaszcza w XXI wieku, nie oznacza jednak konieczności noszenia brzydkiego ubrania, przypominającego worek⁵. Do zmiany postrzegania muzulmańskiej mody, przypadkiem przyczynił się europejski polityk. Negatywna wypowiedź prezydenta Francji Nicolasa Sarkozy'ego na temat

⁴ Zob. Ideals and role models for women in Qur'an, Hadith and Sirah, <http://islamic.org.uk/womright2.html>, dostęp 3.01.2013.

⁵ Na temat mody stosowanej przez muzulmanki w Europie Zachodniej, więcej E. Tarlo, *Visibly Muslim: Fashion, Politics, Faith*, Oxford 2012.

muzułmańskich strojów kobiecych, powiedział on, że „burka to nie symbol religijny, a znak podporządkowania i poniżenia. Nie jest mile widziana na terytorium Republiki Francuskiej”⁶, spowodowała reakcję kreatorów mody. John Galliano i Carolina Herrera oraz wielu innych uznanych projektantów zorganizowało w 2009 roku w Paryżu pokaz mody, w wersji *haute couture*⁷ zgodnej z zasadami islamu⁸. Pomysłodawczyni wydarzenia – Libanka Daria Tarhini⁹, chciała, aby podczas gali mody, zaproponować muzułmańskim kobietom nowoczesne abaje. Szczególnie Saudyjki są zobowiązane przez prawo szariatu do okrywania ciała luźnymi płaszczami. Często pod abają kobiety noszą markową odzież uznanych kreatorów mody, którą ze względów obyczajowych należy zakryć. Dlatego powstał pomysł zaprojektowania abai przez artystów pracujących dla takich domów mody jak Christian Dior, Nina Ricci, Azzaro oraz Alberta Feretti. Pragnieniem twórców jest zatem, aby muzułmanki przestrzegające zasad hidżabu, nosiły swój strój z przyjemności, a nie z obowiązku. Podczas pokazu zaprezentowano abaje różnego rodzaju: patchworkowe, aksamitne, koronkowe oraz bogato zdobione perłami i kryształkami Swarowskiego¹⁰. Ponadto menadżerowie uznanych domów handlowych, np. Harrods, dostrzegają zapotrzebowanie na markowe ubrania, zgodne z tradycją islamu. Nie bez znaczenia jest również fakt, że

⁶ Zob. Burkini zakazane. Muzułmanki protestują, <http://www.iwomian.pl/naserio/inews/burkini;zakazne; muzulmanki;protestuja,254,0,529406.html>, dostęp 20.07.2010.

⁷ Haute couture tzw. wysokie krawiectwo, charakteryzuje się ubraniami szytymi na zamówienie, w pojedynczych egzemplarzach.

⁸ Należy zaznaczyć, że ów pokaz odbył się w hotelu George V, który należy do saudyjskiego księcia Alwalida bin Talala.

⁹ Daria Tarhini jest szefową ekskluzywnej sieci hotelowej Saks Fifth Avenue w Arabii Saudyjskiej.

¹⁰ Abaje będą dostępne w wersji ready-to-wear w sklepach sieci Saks Fifth Avenue w Rijadzie, Dżuddzie, Bahrajnie i Dubaju. Cena od 1 500 do 2 000 Euro. Zob. I. Bogus, Najśłynniejsi projektanci ubioru muzułmanki, „Dziennik” 971/2009, s. 24.

rynek bliskowschodni jest duży, a ponadto bogaty, co pozostaje nie bez znaczenia w czasie kryzysu ekonomicznego¹¹.

Mimo zabiegów kreatorów mody muzułmanki ciągle szukają własnego, osobistego wyróżnika, który pozwoli nieco odróżnić się od innych podobnie ubranych siostr w wierze. Coraz częściej takim indywidualnym wyróżnikiem stają się dodatki, a więc buty i torebki. Islam nie precyzuje zasad jakie ma spełniać obuwie, dlatego kobiety starają się, aby ten element stroju był niebanalny oraz wyjątkowy. Często w kontrastującym kolorze do pozostałego stroju, a także unikalnym fasonie¹². Także typowy atrybut każdej kobiety, niezależnie od wyznawanej religii, a więc torebka, coraz częściej staje się wyróżnikiem wiernej Allaha. Zamożne muzułmanki wybierają egzemplarze z kolekcji Prady i Gucciego, ale także polskiej projektantki Bożeny Batyckiej¹³.

Należy również zaznaczyć, że powyższe zasady przestrzegania rygorystycznego i wręcz ascetycznego ubierania, obowiązują w zwykłym, codziennym życiu społecznym. W relacjach intymnych między żoną i mężem przestają one obowiązywać. Kobieta może, a nawet ma obowiązek, dbać o swój wygląd w taki sposób, aby czuć się i być atrakcyjna dla swojego męża. Prawdopodobnie z tego powodu, kraje Bliskiego Wschodu są głównymi importerami ekskluzywnej bielizny damskiej z Europy¹⁴.

¹¹ Zob. D. Walewska, Rewolucja w świecie mody. Abaja z Harrodsa, http://www.rp.pl/artykul/508187_Rewolucja_w_swiecie_mody__abaja_z_Harrodsa.html, dostęp 13.07.2010.

¹² Zob. M. Dziekan, Dzieje kultury arabskiej, Warszawa 2008, s. 435.

¹³ Zob. D. Walewska, Rewolucja w świecie mody. Abaja z Harrodsa, http://www.rp.pl/artykul/508187_Rewolucja_w_swiecie_mody__abaja_z_Harrodsa.html, dostęp 13.07.2010.

¹⁴ Zjednoczone Emiraty Arabskie i Arabia Saudyjska odbierają 77% eksportu bielizny z Europy do Zatoki Perskiej. Na 3. miejscu znajduje się Kuwejt z 16%. Takie dane przedstawił European Fashion and Textile Export Council (EFTEC). Por. Polska firma na targach w Dubaju, =<http://www.bielizna.home.pl/index.php?mpa=500&id=70>, dostęp 21.07.2010.

Feminizm w świecie islamu

Prawo społeczne wynikające z Koranu, gwarantujące kobietom określony status, nie podlega dyskusji. Koran, co do treści, pozostaje niezmienny. Natomiast zupełnie odrębną kwestią jest interpretacja tego tekstu oraz stosowanie praw z niego wynikających, zwłaszcza gdy dotyczą kobiet. Dotychczas w artykule ukazano regulacje dotyczące statusu kobiety w islamie. Pojawia się jednak pytanie: w jakim stopniu owe gwarantowane i fundamentalne prawa przyznane przez religię kobietom ponad czternaście wieków temu, są respektowane i stosowane obecnie?

Badania socjologów wykazują, że część Arabek ma świadomość własnego niższego statusu względem mężczyzn, tak w rodzinie, jak i w społeczeństwie. Świadomość ta sprawia, że kobiety dążą do zmiany tego stanu. Zmagają się z nierównym traktowaniem ze względu na dominację ustrojów patriarchalnych w wielu częściach świata, zarówno chrześcijańskiego, jak i muzułmańskiego. Różnica jednak polega na tym, że kobiety kręgu kultury łańskiejskiej nie musiały zmagać się dodatkowo z kwestią religijną, podczas gdy dla muzułmanek religia jest problemem kluczowym. W tym miejscu pojawia się drugie istotne pytanie: czy w tak ortodoksyjnej religii jaką jest islam, pozostaje miejsce na feminizm? Odpowiedź jest prosta – tak, bowiem w każdym ustroju, w którym pojawia się ucisk lub jakakolwiek inna forma dyskryminacji, powstaje ruch oporu i wyraźnego sprzeciwu wobec krzywdzącej określonej grupę, w tym przypadku kobiet, sytuacji.

Feminizm jest swego rodzaju stanem świadomości oraz aktywności kobiet, dążących do przezwyciężenia ich marginalizacji i dyskryminacji w życiu społecznym. Dążenia te są wsparte na przekonaniu o konieczności, a przede wszystkim możliwości zmiany dotychczasowego podziału ról ze względu na płeć, obowiązującym w danym społeczeństwie¹⁵.

¹⁵ Zob. E. Malinowska, *Feminizm europejski, demokracja parytetowa a polski ruch kobiet*, Łódź 2002, s. 20.

Podając jednak kwestię feminizmu w świecie arabsko-muzułmańskim, należy pamiętać o trudnościach związanych z terminologią. Określenie feminizm jest ściśle powiązane ze światem euroamerykańskim, bardzo często postrzeganym w obszarze kręgu arabsko-muzułmańskiego, jako wrogi, zepsuty moralnie, niezadko utożsamiany z czasem kolonizacji i siłowego narzucania obcych kulturowo oraz religijnie zwyczajów. Ponadto należy także podkreślić, że arabskie działaczki na rzecz równouprawnienia kobiet nie nazywają siebie feministkami. Zapewne z tego powodu częściej stosowany jest przymiotnik feministyczny lub gender activism, służące określeniu aktywności dążących do przeciwdziałania dyskryminacji kobiet¹⁶. W tradycji mużułmańskiej podobnie jak w świecie euroamerykańskim feminizm posiada rozmaite oblicza, wśród których wyróżniają się trzy główne prądy. Ateistyczny, postrzegający religię jako przyczynę i powód ucisku kobiety; sekularystyczny, stojący wobec religii obojętnie oraz religijny. W feminizmie religijnym można wyróżnić dwa rodzaje: mużułmański i islamski.

Feminizm mużułmański jest ruchem o dłuższej historii. Powstał u schyłku XIX wieku w krajach mużułmańskich. Ten rodzaj feminizmu, co prawda akceptował religię jako element ludzkiej egzystencji, ale pozostawał i nadal pozostaje ideologią świecką, czerpiącą idei politycznych. Początki feminizmu mużułmańskiego utożsamiane są z Egiptem, bowiem kraj ten uważany jest za kolebkę emancypacji mużułmanek. Działalność organizacji skoncentrowana była na pracy u podstaw, a więc przede wszystkim na poprawie zwykłej, codziennej sytuacji kobiet. Działaczkom zależało na edukacji kobiet, ochrony zdrowia, przyznania im praw wyborczych, a co się z tym wiąże, także dostępie do funkcjonowania w sferze publicznej, aż po możliwość wykonywania

¹⁶ Zob. J. Brzezińska, Islam i feminizm? Ruch kobiet w Egipcie na rzecz równouprawnienia płci, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica” 39/2011, s. 130.

zawodów do niedawna zarezerwowanych tylko dla mężczyzn¹⁷. Co ciekawe takie postawy ruchów feministycznych często były i nadal są krytykowane przez umiarkowanych muzułmańskich badaczy, ze względu na dostrzeganie swego rodzaju zagrożeń czyhających na muzułmankę. Analogicznie do sytuacji kobiet w Europie, które w wyniku szeroko rozumianej emancypacji, zmuszone zostały do pracy etatowej, przy jednoczesnym pozostawianiu żoną i matką.

Natomiast feminizm islamski powstał na przełomie lat 80. i 90. XX wieku. Zapoczątkowały go muzułmańskie intelektualistki pracujące na uniwersytetach. W tej grupie, kręgu języka arabskiego, wykształciło się również określenie niswiyya, opisujące zjawisko feminizmu, bowiem oznacza zarówno feministyczny, jak i kobiecy. Feminizm w tradycji islamu rozumiany jest jako nałożenie różnego rodzaju ograniczeń na kobiety, ze względu na ich płeć¹⁸. Nie bez znaczenia pozostał międzynarodowy charakter owej aktywności kobiecej. Wskazał on bowiem na dwa istotne elementy, u podstaw których znajduje się religia, a więc identyfikacja i poczucie wspólnoty. Istotną cechą feminizmu islamskiego jest podkreślanie, że głoszone postulaty dotyczące równości płci wywodzone są z religijnych zasad islamu. Głównym założeniem feministek islamskich jest zwrócenie uwagi, że nierówność, dyskryminacja, przemoc których to doświadczają muzułmanki, są zaprzeczeniem przesłania Koranu. Dlatego celem ugrupowań feministycznych jest reinterpretacja religii¹⁹.

Rozwijający się ruch kobiet muzułmańskich na Bliskim Wschodzie oraz w Afryce Północnej, kieruje swoje postulaty ku Koranowi. Podstawą owych dążeń równościowych jest zwrócenie uwagi męskiej części społeczności muzułmańskiej na nauczanie

¹⁷ Zob. M. Bobako, *Feminizm islamski. Niechciane dziecko islamu politycznego*, <http://www.praktyka.teoretyczna.pl/czasopismo/feminizm-islamski-niechciane-dziecko-islam-politycznego/>, 28.07.2015

¹⁸ Zob. J. Brzezińska, *Islam i feminizm*, s. 132.

¹⁹ Zob. M. Bobako, *Feminizm islamski*.

Świętej Księgi oraz Tradycji Mahometa – Sunny, a w konsekwencji również szarii. Dopiero na tak przygotowanych fundamentach religijnych, podnoszone są argumenty z dziedziny praw człowieka i demokracji²⁰.

Aktywistki muzułmańskie jako podstawę swojej działalności głoszą przekonanie, że islam jest religią równości wszystkich ludzi, tak mężczyzn jak i kobiet, o czym poucza Koran: „Ktokolwiek pełni dobre dzieła – mężczyzna czy kobieta – i jest wierzącym, tacy wejdą do Ogrodu i nie doznają niesprawiedliwości” (4,124). We fragmencie tym podkreślona została także kwestia sprawiedliwości wobec kobiet, z tego względu nauka islamu potępia wszelkie uciskanie kobiet. W Świętej Księdze znajduje się znacznie więcej argumentów wskazujących na równość kobiet i mężczyzn. Jednakże problem gorszej sytuacji kobiety w tradycji islamu, ukształtowany w ciągu wieków, posiada inne podłoże. Mianowicie jest wynikiem kształtowania się prawa muzułmańskiego – szarii, głównie w IX wieku, formowanego pod silnym wpływem ówczesnych praktyk oraz tradycji patriarchalnych. Z tego powodu aktualna sytuacja kobiet muzułmańskich jest wynikiem niewłaściwej interpretacji Słowa Bożego i Tradycji Mahometa, a nawet nadużywania religii przez mężczyzn, w celu utrzymania patriarchy. Niewątpliwie takie postrzeganie przyczyn sytuacji kobiet w świecie muzułmańskim, stanowi istotny argument do podejmowania działań, mających na celu zmianę ich statusu. Feminizm islamski dąży do tego, aby kobiety stały się aktywnymi uczestniczkami życia, a nie tylko pozostawały przedmiotem badań oraz dyskusji.

²⁰ Demokracja w świecie arabsko-muzułmańskim, podobnie jak feminizm euroamerykański, powoduje problemy terminologiczne. Przede wszystkim dlatego, że język arabski nie posiada własnego słowa demokracja, stosowane jest *dimokratijja*. Świat tradycji Koranu, inaczej postrzega demokrację, aniżeli Europa. Myśliciele arabscy, uważają, że wybierając między demokracją a dyktaturą – wybrać należy demokrację, ale przy wyborze między demokracją a islamem – wybór jest jeden – islam. Zob. A. Wąs, Islam a demokracja, <http://religie.wiara.pl/doc/472198.Islam-a-demokracja>, dostęp 28.07.2015

Feminizm islamski jest ideologią konserwatywną, co uwidacznia się chociażby w braku podważania konieczności noszenia hidżabu. Godność zaś kobiety uwypukla się w jej podporządkowaniu wszystkim nakazom prawa. Jednocześnie zwolenniczki feminizmu islamskiego domagają się równego udziału w modlitwach publicznych oraz rozmaitych ceremoniach religijnych, a także dostępu do edukacji religijnej dziewcząt²¹.

Kobietami zasłużonymi na rzecz zmiany statusu muzułmanek w społeczeństwie patriarchalnym są: Fatima Mernissi oraz Amina Wadud. Marokanka Fatima Mernissi (zm. 2015) absolwentka uniwersytetów w Rabacie i Stanach Zjednoczonych, była profesorem socjologii i pracowała w Rabacie. Zajmowała się relacjami mężczyzny i kobiety w społeczeństwie przed nastaniem islamu oraz w czasach muzułmańskich. W refleksji naukowej oraz działalności społecznej podejmowała zagadnienia dotyczące współczesnych kobiet muzułmańskich, ze szczególnym uwzględnieniem konsekwencji przemian ekonomicznych, cywilizacyjnych i ustrojowych. Fatima Mernissi podkreślała jednocześnie znaczenie przesłania koranicznego, któremu należy jest szacunek, bowiem jest gwarantem tożsamości religijnej i kulturowej. Jej działalność na rzecz kobiet, zwłaszcza starszych i rozwiedzionych była istotna, dzięki czemu nazwano ją rzeczniczką muzułmanek, a ponadto pełniła funkcję doradcy do spraw kobiet w islamie przy UNESCO²².

Natomiast Amina Wadud (ur. 1952) jest amerykańską konwertytką na islam. Jej ojciec był pastorem baptystycznym. Naukowo zajmuje się egzegezą Koranu. Dlatego też jej postulaty dotyczą odczytania tekstu świętego. Uważa bowiem, że należy na nowo dokonać interpretacji Koranu, aby wskazać zawarte w nim teksty

²¹ Zob. A. Nalborczyk, Współczesna sytuacja kobiet muzułmańskich, w: Nie bój się islamu. Leksykon dla dziennikarzy, red. A. Marek, A. Nalborczyk, Warszawa 2005, s. 71-72.

²² Zob. M.U. Tworuschka, Religie świata – Islam, przekład M. Szpor, M. Adam-ska, Warszawa 2009, s. 70-71.

dotyczące kobiet i mężczyzn. W jej opinii konieczne jest wyjaśnienie tych wersetów, które odnoszą się do konkretnej sytuacji społecznej czasów Proroka, a więc wieku VII. Ze względu na zmiany w świecie muszą one ulec reiteracji w nowym kontekście historycznym.

Nieco inaczej rozwija się feminizm wśród muzułmanki żyjących w Europie. Zazwyczaj interpretują one źródła religijne w kontekście europejskim, zgodnie z aktualną sytuacją w której żyją. Wśród głównych postulatów europejskich muzułmanki znajduje się przekonanie, że obecnie mężczyźni nie powinni decydować o losie kobiet, bowiem przestali być jedynymi żywicielami rodzin. Europejskie muzułmanki pracują, często są niezależnymi kobietami, zajmującymi istotne funkcje w społeczeństwie, to też muzułmanki nie można sprawować nad kobietą władzy²³.

Zmiany zachodzące w postrzeganiu kobiet w społeczeństwie muzułmańskim są coraz bardziej widoczne i nie pozostają jedynie tematem dyskusji. Obecnie kobiety zajmują najwyższe stanowiska w państwach muzułmańskich, zasiadają w parlamentach oraz podejmują zawody do niedawna zarezerwowane tylko dla mężczyzn²⁴. Muzułmanki zyskały także możliwość uprawiania dyscyplin sportowych, postrzeganych jako typowo męskie, jak chociażby piłka nożna (w Iranie na mecze ligi kobiecej nie mogą przychodzić mężczyźni). Kobiety kręgu kultury arabsko-muzułmańskiej reprezentują także swoje kraje podczas zawodów międzynarodowych oraz na olimpiadach.

Mimo ożywionych ruchów feministycznych na Bliskim Wschodzie ciągle jeszcze Saudyjki nie posiadają prawa po prowadzeniu samochodów. Zakaz ten argumentowany jest dbaniem

²³ Zob. A. Nalborczyk, *Współczesna sytuacja kobiet muzułmańskich*, s. 74.

²⁴ Kobieta prezydent w Indonezji Megawati Sukarnoputri (2001-2004), kobiety na stanowiskach premierów: w Pakistanie Benazir Bhutto (1988-1990; 1993-1996), w Turcji Tansu Ciller (1993-1996), w Bangladeszu Chaleda Zia (1991-1996; 2001-2006). We Francji minister sprawiedliwości Rashida Dati (2007-2009).

o zdrowie kobiety. Dekret królewski zakazujący prowadzenia samochodu kobietom, wydany został w 1990 roku. Istnieją interpretacje, według których prowadzenie samochodu przez kobietę, negatywnie wpływa na zdrowie jej jajników oraz miednicy i może być problemem przy ciąży oraz porodzie. Saudyjscy specjaliści religijni uważają także, że zgoda na prowadzenie samochodów przez kobiety, doprowadzi do zwiększenia liczby homoseksualistów i spadku liczby dziewczyc²⁵.

Jednak należy wyraźnie podkreślić, że ograniczenia nakładane na kobiety, uzależnione są od kraju. W Omanie, państwie w którym obowiązuje monarchia absolutna, tak jak to ma miejsce w sąsiedniej Arabii Saudyjskiej, aktualny władca – sułtan Kabus ibn Said, przyznał kobietom wiele praw. I chociaż w miejscach publicznych noszą one długie czarne abaje i starannie zakrywają włosy, to mogą prowadzić auta, pracować, a także posiadają bierne oraz czynne prawo wyborcze. Ponadto monarcha omański rozdaje kobietom ziemię pod budowę własnych domów, aby mogły uniezależnić się od mężczyzn. Przyznał im także prawo wyjścia za mąż wbrew woli rodziny²⁶.

Walka kobiet – dżihad i kital

Dżihad w powszechnej opinii utożsamiany jest z walką zbrojną oraz sposobem prowadzenia wojny²⁷. Dosłownie oznacza jednak wysiłek, zwalczanie zła w sobie, szerzenie wiary w Boga, poprzez pomoc potrzebującym, chociażby budowanie szpitali oraz szkol-

²⁵ Zob. Zakaz prowadzenia samochodu przez Saudyjki to kwestia polityczna, <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/zakaz-prowadzenia-samochodu-przez-saudyjki-to-kwestia-polityczna/m6p1t>, dostęp 28.07.2015.

²⁶ Zob. M. Urzędowska, Coraz lepiej być kobietą w Omanie, http://wyborcza.pl/1,76842,7867562,Coraz_lepiej_byc_kobieta_w_Omanie.html, dostęp 4.02.2016

²⁷ W pierwotnym okresie kształtowania się islamu, dżihad był rozumiany jako działalność na rzecz islamu oraz nakłanianie pogańskich Arabów, nieuznających religii objawionych (a więc oprócz żydów i chrześcijan) na przyjęcie islamu.

nictwo²⁸. Terminem określającym działania agresyjne jest słowo kital („prowadzić wojnę”, „zabijać”, „bitwa”).²⁹ Zatem dżihad oznacza dosłownie „dokładanie starań w jakiejś dziedzinie”³⁰. Termin ten wyraża także usilne dążenie do czegoś, nierzadko w odniesieniu do wysiłku intelektualnego oraz społecznego. Z tego powodu postępowe stronnictwa muzułmańskie promują pozytywny dżihad, rozumiany jako podejmowanie wysiłku na drodze Boga, który ma służyć dobru osoby oraz społeczeństwa. W tak rozumianym dżihadzie może brać udział każdy wierzący, również kobiety, które do walki zbrojnej nie są zobowiązane. Niemniej jednak islam docenia wysiłek kobiet, ponoszących trudy na drodze Boga, prowadzącej człowieka do osiągnięcia szczęśliwego życia w niebie. Owym wysiłkiem, podejmowanym niemal przez każdą muzułmankę, jest niesienie trudu ciąży, porodu, a następnie karmienia i wychowania potomstwa na dobrych oraz posłusznych Bogu obywateli. Kobieta stając się matką, musi nieustannie walczyć ze swoimi słabościami, przede wszystkim fizycznymi, mężnie znosząc niewygodę stanu ciąży w imię wyższych wartości. I chociaż mąż jest zobowiązany pomagać żonie i ją wspierać, nie zdejmie z niej największego wysiłku, jakim jest poród.

Oczywiście kobiety podejmują także walkę zbrojną, określaną mianem kital, jako kobiety-żołnierze. Niewątpliwie zachowania te świadczą o liberalizujących się zwyczajach oraz zmianach w świadomości społeczeństwa. Wraz z rozpoczęciem działalności tzw. Państwa Islamskiego wiele kobiet zaczęło walczyć zarówno po stronie dżihadystów, jak również przeciwko nim. Przykładem kobiet walczących o wolność i niepodległość jest wojskowa formacja zbrojna Kurdyjskich Narodowych Sił Obrony w regionie Rojava w północnej części Syrii, kontrolowanej przez Kurdów, powołana

²⁸ Zob. R. Tokarczuk, *Współczesne kultury prawne*, Kraków 2005, s. 227-228.

²⁹ Zob. M. Klöcker, M.U. Tworuschka, *Etyka wielkich religii*, przekład M.M. Dziekan, M. Mejer, P. Pachciarek Warszawa 2002, s. 65.

³⁰ Zob. J. Danecki, *Kultura islamu. Słownik*, Warszawa 1997, s. 66.

do walki o niepodległość i przeciw ISIS³¹. W szeregach jednostki Ochrony Kobiet – YPJ, walczy ponad siedem tysięcy kobiet-żołnierzy, a wśród nich jest Polka – Joanna³². Walka zbrojna kobiet jest niebezpieczna, ale też bardzo chwalebna. Zgodnie z tradycją islamu największą hańbą dla mężczyzny-bojownika muzułmańskiego jest zginąć z rąk kobiety. Taka śmierć oznacza zamknięcie drogi do raju³³. Dlatego jedna walcząca kobieta jest więcej warta dla swojego oddziału niż stu mężczyzn. Jednak w przypadku pojmania kobiet-żołnierzy przez wroga, jako jeńcy są bardzo okrutnie traktowane. Kobiętek czekają tortury i okrutna śmierć³⁴.

Sprawowanie funkcji religijnych

Tradycja muzułmańska wyraźnie rozdziela czynności męskie od damskich. Jednak wobec Boga wszyscy ludzie są równi bez względu na płeć. A zatem wypełnianie praktyk religijnych: modlitwy, postu oraz udziału w pielgrzymce jest obowiązkiem kobiet i mężczyzn. Funkcję imama, a więc osoby będącej odpowiedzialnej za właściwą formację duchową wspólnoty wierzących muzułmanów, może pełnić tylko mężczyzna. Są jednak wyjątki od tej reguły. Kobieta może przewodniczyć modlitwie wspólnoty kobiet, może także uczyć religii dzieci i młodzież bez względu na płeć. Coraz częściej także muzułmanki kształcą się w szkołach

³¹ ISIS – międzynarodowe określenie tzw. Państwa Islamskiego, będące skrótem od słów: Islamic State of Iraq and Sham.

³² Zob. A. Dąbrowska, Joanna z Białegostoku zostawiła dzieci i walczy w Syrii, <http://www.wspolczesna.pl/wiadomosci/bialystok/art/8971344,joanna-z-bialegostoku-zostawila-dzieci-i-walczy-w-syrii,id,t.html>, dostęp 4.02.2016

³³ Zob. A. Rostkowska, Do walki z Państwem Islamskim ruszyły bojowniczki. „Śmierć z rąk kobiet zamyka dżihadystom drogę do raju”, http://wyborcza.pl/1,76842,16760492,Do_walki_z_Panstwem_Islamskim_ruszyly_bojowniczk_i_.html, dostęp 5.02.2016.

³⁴ Zob. K. Słowik, Śmierć z rąk kobiety zamyka drogę do raju, <http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,115167,18603845,smierc-z-rak-kobiety-zamyka-droge-do-raju.html?disableRedirects=true>, dostęp 4.02.2016.

koranicznych. W Maroku istnieją kobiety określane *morchidate*, czyli przewodnik duchowy, których zadaniem jest objaśnianie i propagowanie znajomości Koranu wśród ludzi. Do 2006 r. w żadnym kraju muzułmańskim kobiety nie mogły być *morchidate* ze względu na podzielone opinie znawców prawa religijnego w tym zakresie³⁵. Niemniej jednak zarówno zwolennicy, jak i przeciwnicy zgodnie uznali, że w żadnym miejscu Koran nie zabrania kobiecie pełnić tej funkcji. Należy zwrócić uwagę także na obecny w tradycji muzułmańskiej nurt mistyczny, określany mianem sufizm. Chociaż przez znaczną część wyznawców islamu uważany jest za działalność heretycką i sprzeczną z ideami mono-teizmu muzułmańskiego, to jednak zajmuje dosyć istotne miejsce w praktykach religijnych. Bractwo Bektaszijja, powstałe w Turcji, przyjmuje do swoich szeregów kobiety, które po odpowiedniej formacji mogą stać się *derewiszkami*³⁶.

Muzułmańska businesswoman

Odpowiedzialność materialną za utrzymanie odpowiedniego poziomu życia rodziny ponosi mężczyzna. Z tego powodu tradycja islamu nie obarczała obowiązkiem pracy zawodowej kobiety, uznając, że spoczywa na niej i tak duża odpowiedzialność za prowadzenie domu i wychowywanie dzieci. Obraz kobiety *kury domowej* obowiązywał przez wiele stuleci w społeczeństwie muzułmańskim. Przyjmowany był za normę i naturalną powinność kobiet, zresztą do dziś taki model organizacji życia rodzinnego obowiązuje w wielu miejscach na Bliskim Wschodzie. Jednak wszechobecne dążenie do równouprawnienia kobiet i mężczyzn, zaznaczyło także swoją obecność w tradycji islamu, powodując

³⁵ Zob. K. Pasionek, *Kobiety marokańskie – między tradycją a nowoczesnością*, <http://www.miedzykulturowa.org.pl/cms/kobiety-marokanskie-miedzy-trady.html>, dostęp 3.02.2016.

³⁶ Zob. Z. Landowski, *Islam – nurty, odłamy, sekty*, Warszawa 2008, s. 46-48.

konieczność wypracowania nowego stanowiska, dotyczącego zawodowej pracy kobiet.

Prawo islamu zezwala kobiecie podejmować pracę zarobkową, przy jednoczesnym wprowadzeniu pewnych zastrzeżeń i regulacji. Kobieta nie może doprowadzić do zaniedbania rodziny oraz obowiązków domowych. Z tego powodu to właśnie mąż musi wyrazić zgodę na podjęcie pracy zawodowej przez kobietę. Zasadniczo, w myśl reguł prawa koranicznego, wybór pracy zawodowej, jak również miejsca pracy nie powinien narażać muzułmanki na kontakty z mężczyznami. Aczkolwiek obecnie nie zwraca się już tak bardzo uwagi na ten postulat, także w krajach o dominacji islamu³⁷. Także kobiety muzułmanki coraz częściej chcą podejmować pracę zawodową, aby móc realizować własne ambicje zawodowe i potrzebę pracy na rzecz społeczności, w której żyją.

Należy pamiętać, że coraz więcej Arabek to kobiety wykształcone, legitymującymi się dyplomami uznanych na świecie uniwersytetów. Dlatego wiele z nich staje się bizneswomen. Również znaczna grupa kobiet muzułmanek pracuje w uniwersytetach, prowadząc badania naukowe oraz działalność dydaktyczną. Muzułmanki podejmują pracę także w innych dziedzinach: od najpopularniejszych, typowo damskich zajęć jak nauczycielka albo lekarz po stanowcze panie prezes oraz kobiety prowadzące własną działalność gospodarczą. Przyczyn podejmowania pracy zawodowej można wymienić wiele, ale dwie wydają się najistotniejsze. Pierwszą stanowią względy ekonomiczne, zwłaszcza w realiach europejskich, trudno jest realizować ideał muzułmańskiego małżeństwa, w którym na dom pracuje tylko mężczyzna. Owszem na taką ekstrawagancję i wygodę może sobie pozwolić zaledwie niewielki procent muzułmanów, zazwyczaj prowadzących rozległe interesy międzynarodowe. Drugą przyczyną jest pragnienie kobiety do realizowania własnej ambicji zawodowej. Oczywiście

³⁷ Przykładem całkowitej integracji kobiet i mężczyzn w miejscu pracy niech będzie turecka redakcja gazety ZAMAN, w której wspólnie w jednym pokoju redakcyjnym, przy sąsiednich biurkach pracują kobiety i mężczyźni.

wychowanie dzieci oraz prowadzenie domu może dawać wiele radości, niemniej jednak w dalszej perspektywie ograniczania się tylko do wykonywania prac domowych, może prowadzić do depresji i całkowitego zniechęcenia. Co w konsekwencji negatywnie odcisnie się na relacjach rodzinnych.

Kobiety w polityce

Nie istnieją przeszkody religijne zakazujące kobietom aktywnego uczestnictwa w życiu politycznym wspólnoty oraz świata. Historia islamu wskazuje wiele kobiety, które swoją działalnością, radami, a także oddaniem i poświęceniem miały istotne znaczenie dla rozwoju islamu. Niewątpliwie takim wzorem jest Chadi-dża, pierwsza żona Mahometa, a także A'isza, najmłodsza z żon proroka, która aktywnie uczestniczyła w życiu politycznym młodej ummy.

Obecnie kobiety mogą aktywnie uczestniczyć w życiu politycznym swoich państw, przy zastrzeżeniu, że powinny należeć do uczciwych partii politycznych, zgodnie ze nakazem Koranu: „I niech powstanie spośród was naród, który zwywa do dobra, nakazuje to, co jest uznane, i zakazuje tego, co jest naganne. Tacy będą szczęśliwi!” (3,104). Współczesną, wyróżniającą się kobietą politykiem, była Zajnab al-Ghazali³⁸, Egipcjanka, pomysłodawczyni utworzenia żeńskiej gałęzi Braci Muzułmanów *Jama'at al-Sayyidaat al-Muslimaat*, a więc Stowarzyszenie Kobiet Muzułmańskich. W swojej działalności krytykowała politykę prezydenta Abd an-Nasera, za co trafiła na wiele lat do więzienia³⁹. Zmiany polityczne na Bliskim Wschodzie dotyczyły także praw wyborczych. Jednak w wielu państwach modernizacja następowała powoli. Prawo wyborcze najwcześniej uzyskały Turczynki, już w 1930 roku. Kolejnymi obywatelkami mogącymi brać udział w wyborach były mieszkanki: Pakistanu (1947), Syrii (1949),

³⁸ Zajnab al-Ghazali (1917-2005).

³⁹ Zob. H. Abu-Rub, B. Zabża, Status kobiety w islamie, Wrocław 2002, s. 206.

Egiptu (1956), Algierii (1962), Iranu (1963), Afganistanu (1963) prawa wyborcze zostały wstrzymane podczas rządów Talibów w latach (1996-2001), Jordanii (1974), Kataru (1997), Bahrajnu (2002), Omanu (2003), Kuwejtu (2005), Zjednoczonych Emiratów Arabskich (2006), Arabii Saudyjskiej (2015). W Libanie prawo wyborcze przysługuje tylko kobietom posiadającym określone wykształcenie⁴⁰.

Przemiany zachodzące od połowy XX wieku, sprawiły, że wiele muzułmanek zaczęło aktywnie uczestniczyć w polityce. W wielu krajach kobiety zajmowały wysokie urzędy: prezydentów, premierów i ministrów. W tej grupie należy wymienić: Benazir Bhutto z Pakistanu, Megawati Sukarnoputri z Indonezji, Tansu Çiller z Turcji, Chaleda Zia z Bangladeszu, Rachida Dati z Francji.

W wielu państwach arabsko-muzułmańskich rodzajem sądu lokalnego jest szura, będąca zgromadzeniem starszyny plemienną lub administracyjną. Podczas posiedzenia szury omawiane są bieżące problemy społeczności, a także podejmowane są ważne decyzje. Szura ma także prawo wydawać sądy oraz nakładać kary. Może być ona także zgromadzeniem doradczym i obecnie tak jest w Arabii Saudyjskiej. Dzięki zmianom zapoczątkowanym przez króla Abd Allaha w 2013 roku, w 150 osobowej radzie, 30 miejsc zarezerwowanych jest dla kobiet⁴¹. W trakcie posiedzenia Szury kobiety przebywają w jednym pomieszczeniu z mężczyznami, ale muszą przestrzegać zasad hidżabu oraz do sali plenarnej wchodzi odrębnym wejściem. Saudyjki pełnią także funkcje wiceprzewodniczących w trzech komisjach: Praw i Petycji, Informacji i Kultury oraz Spraw Zdrowia i Środowiska. Ponadto w Radzie zasiadają

⁴⁰ Zob. 95 rocznica uzyskania praw wyborczych przez kobiety w Polsce, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/988721,95-rocznica-uzyskania-praw-wyborczych-przez-kobiety-w-Polsce>, dostęp 17.03.2016.

⁴¹ Zob. Po raz pierwszy kobiety będą doradzać królowi Arabii Saudyjskiej, http://wyborcza.pl/1,76842_13181690,Po_raz_pierwszy_kobiety_beda_doradzac_krolowi_Arabii.html, dostęp 17.03.2016.

dwie przedstawicielki rodziny królewskiej: Sara bint Saud Al-Fajsal oraz Moudi bint Saud Al-Khalid.

W grudniu 2015 roku w Arabii Saudyjskiej odbyły się wybory regionalne, w których po raz pierwszy brały udział kobiety. Przyznano im czynne i bierne prawo wyborcze. Niewątpliwie wydarzenie to jest wielkim przełomem, a zarazem wyrazem zmian zachodzących w tak bardzo konserwatywnym państwie, jakim jest Arabia Saudyjska. Wolność wyboru przyznana kobietom, nie zmieniła jednak obyczajowości. Dlatego koniecznym było przygotowanie lokali wyborczych, zgodnie z obowiązującymi zasadami w państwie, a więc rozdziału kobiet i mężczyzn. Ponadto istotnym elementem kampanii przedwyborczej były znaczące dysproporcje wśród kandydatów do rad, bowiem kandydowało 6 tysięcy mężczyzn i 900 kobiet. Dodatkowo w związku z obowiązującymi ograniczeniami kulturowymi oraz religijnymi, kobiety spotykały się z trudnościami w prowadzeniu kampanii wyborczej⁴². Wyniki wyborów można zatem uznać za sukces, ponieważ do rady miasta Madraka w prowincji Mekka została wybrana kobieta – Salma bint Hizad al-Oteibi, pokonując w swoim okręgu siedmiu mężczyzn i dwie kobiety⁴³.

Homoseksualizm w islamie

Homoseksualizm jest formą orientacji seksualnej, charakteryzującą się zaangażowaniem psychoemocjonalnym oraz pociąganiem seksualnym do osób tej samej płci. Islam rozróżnia dwa pojęcia tego rodzaju aktów: *liwat* na określenie stosunków płcio-

⁴² Zob. Arabia Saudyjska daje kobietom prawa wyborcze. Dziś idą do urn po raz pierwszy 12.12.2015, <http://wyborcza.pl/1,75477,19334593,arabia-saudyjska-daje-kobietom-prawa-wyborcze-dzis-ida-do-urn.html?disableRedirects=true>, dostęp 17.03.2016.

⁴³ Zob. Arabia Saudyjska: kobieta wybrana do władz miejskich w prowincji Mekka, <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/arabia-saudyjska-kobieta-wybrana-do-wladz-miejskich-w-prowincji-mekka/ne18gq>, dostęp 17.03.2016.

wych między mężczyznami oraz *sihak* – między kobietami⁴⁴. Stosunki seksualne między osobami tej samej płci są odrzucane oraz surowo potępiane przez moralność islamu. W myśl nauki muzułmańskiej homoseksualizm jest naruszeniem porządku Bożego. Podobnie jak spożywanie alkoholu i zażywanie narkotyków, a także rozwód, homoseksualizm należy do przestępstw burzących ład etyczny w społeczeństwie⁴⁵.

Kara śmierci za praktyki homoseksualne zapisana jest w prawie niektórych krajów muzułmańskich, wśród których są: Afganistan, Arabia Saudyjska, Iran, Zjednoczone Emiraty Arabskie. Niezgodne z prawem kontakty seksualne są sprzeczne z prawem Bożym oraz należą do przestępstw przeciwko wspólnocie muzułmańskiej, dlatego obowiązkiem państwa oraz sądownictwa jest zastosowanie środków karnych w imię Boga⁴⁶. Tak było w przypadku irańskich nastolatków Mahmuda Asgaria i Ajaza Marhonia, którzy zostali skazani na śmierć i publicznie powieszani w Meszhedzie⁴⁷.

Potępienie praktyk homoseksualnych podkreślone zostało w Koranie: „Oto przychodzicie przez namiętność do mężczyzn zamiast do kobiet. Tak, jesteście ludem występny!” (7,81) oraz „Czy będziecie obcować z mężczyznami ze wszystkich światów, a pozostawiać wasze żony, które stworzył wasz Pan dla was? Tak, jesteście ludem występny!” (26,165-166). Natomiast jeszcze bardziej surowa w swoich sądach oraz nakazach jest Tradycja

⁴⁴ Zob. M. Dziekan, *Dzieje kultury arabskiej*, s. 450.

⁴⁵ Zob. M. Klöcker, M. U. Tworuschka, *Etyka wielkich religii*, s. 24.

⁴⁶ Tamże, s. 25-26.

⁴⁷ Egzekucja, wykonana przez irańskich fundamentalistów, miała miejsce 19 lipca 2005 roku. Okoliczności oskarżenia nie są do końca jasne. Aresztowani zostali za kontakty homoseksualne, ale podawano również jako powód gwałt na trzynastoletniej osobie. Po czternastomiesięcznym pobycie w więzieniu i wielokrotnych torturach (228 razy poddawani byli chłoscie), „przynali się do winy”, w wyniku czego zostali powieszani, zgodnie z prawem szariatu. Zob. Mahmud Asgari i Ajaz Marhoni, http://pl.wikipedia.org/wiki/Mahmud_Asgari_i_Ajaz_Marhoni, dostęp 22.06.2009.

Sunny, w której Mahomet stwierdza: „Zabij tego, który to czyni, a także tego, któremu to czynią”⁴⁸.

Praktyki homoseksualne mogą być również karane innymi sposobami, do których można zaliczyć długotrwałe więzienie, nawet do dziesięciu lat pozbawienia wolności, karę chłosty oraz wypędzenie ze społeczności muzułmańskiej. Natomiast kara śmierci także może być wykonana różnymi sposobami, w zależności od stopnia winy przestępcy. Homoseksualistę można pozbawić życia poprzez ukamienowanie, ścięcie mieczem lub powieszenie⁴⁹.

Mimo tak surowego potępienia aktów homoseksualnych, wydaje się, że na Wschodzie homoseksualizm jest częstszy, ze względu na ścisły podział płci, niż na Zachodzie. Zwolenniczką takiej tezy jest muzułmańska socjolog Fatima Mernisi⁵⁰. Ponadto mężczyźni wywodzący się z ubogich warstw społecznych, często długo oczekują na zawarcie związku małżeńskiego, ponieważ mają trudności ze zgromadzeniem środków materialnych na ofiarowanie mahru⁵¹. Prawo dotyczące przestępstw seksualnych nie zawsze jest egzekwowane. Do lat 40. XX wieku w egipskiej oazie Siwa praktykowane były małżeństwa między mężczyznami, stanowiące regionalny wyjątek. Należy nadmienić również, że mimo publicznej debaty na temat homoseksualizmu w społeczności muzułmańskiej, osoby reprezentujące odmienną orientację nie afiszują się ze swoimi preferencjami⁵².

⁴⁸ M. Dziekan, *Dzieje kultury arabskiej*, s. 450.

⁴⁹ Tamże, s. 450.

⁵⁰ Zob. A. Wąs, *Homoseksualizm w islamie*, <http://www.radiovaticana.org/pol/Articolo.asp?c=257856>, dostęp 22.06.2009

⁵¹ Zob. *Homoseksualizm a kontekst kulturowy*, http://pl.wikipedia.org/wiki/Homoseksualizm_a_kontekst_kulturowy#.C5.9Awiat_arabski_i_islam, dostęp 22.06.2009.

⁵² Zob. H. Mujtaba, *The other side of midnight: Pakistani male prostitutes*, w: *Islamic homosexualities: culture, history and literature*, red. S. Murray, W. Roscoe, Nowy Jork 1997, s. 270-273.

Jednym z głównych tematów literatury świata arabsko-muzułmańskiego była kobieta, której poświęcano i nadal poświęca się wiele miejsca w badaniach nad jej miejscem w społeczeństwie patriarchalnym, o dominacji islamu. Dlatego zadziwiającym jest niemal zupełny brak opracowań na temat zjawiska lesbianizmu wśród muzułmanek. Jedną z nielicznych monografii podejmujących ten temat jest opracowanie Samar Habib, w którym autorka analizuje relacje homoseksualnych kobiet począwszy od średniowiecza aż do czasów obecnych⁵³. Natomiast w innych publikacjach zwracających uwagę na homoseksualizm w islamie, relacjom między kobietami poświęcono kilkanaście stron.

Stosunki płciowe między kobietami określane są w *szaria-cie* mianem *sihak*, wywodzące się od arab. *sahaka*, czyli ścierać. Znaczący Koranu nie są zgodni w swoich opiniach czy Święta Księga zakazuje kontaktów cielesnych między kobietami. Podstawą odmiennych interpretacji są następujące słowa Koranu: „A wobec tych spośród waszych kobiet, które popełniają wszeteczeństwo, zażądajcie świadectwa czterech spośród was. I jeśli oni poświadczą, to trzymajcie je w domach, dopóki nie zabierze ich śmierć albo też póki Bóg nie przygotuje dla nich jakiejś innej drogi” (4,15). Dyskusyjnym jest określenie *wszeteczeństwo*, z jednej strony domagające się świadków, podobnie jak to ma miejsce przy grzechu cudzołóstwa. W Koranie arabskie słowo *al-fahisza*, oznaczające *wszeteczeństwo*, rozumiane jest także jako czyn niemoralny, związany nie tylko ze sferą seksualną, ale także z transakcjami handlowymi⁵⁴. Podobnie w Sunnie odnaleźć można tylko marginalne

⁵³ Zob. S. Habib, *Female Homosexualities in the Middle East. Histories and Representations*, New York 2007. W Polsce temat podejmuje Beata Kowalska, która w swoim dorobku posiada liczne artykuły dotyczące homoseksualizmu w islamie. Warto podkreślić jej artykuł: *Zakazane pragnienia. Miłość między kobietami w wybranych krajach Bliskiego Wschodu*, w: *Homoseksualizm – perspektywa interdyscyplinarna*, red. B. Kowalska, K. Slany, Kraków 2005.

⁵⁴ Zob. K. Górak-Sosnowska, *Nieobecne i niewidoczne. Lesbijki w świecie islamu*, w: *Queer a islam. Alternatywna seksualność w kulturach muzułmańskich*, red. K. Górak-Sosnowska, Warszawa 2012, s. 102-103.

wskazówki odnoszące się do kobiecego homoseksualizmu. Najczęściej jest on porównywany do *zina*, czyli cudzołóstwa, a zatem jest zakazany. Niejednoznaczność w interpretacji zjawiska, odzwierciedlała się także w różnorodności karania za czyn. Część prawników była zdania, że wysokość i jakość kary określa sędzia. Najczęściej jednak lesbijkom nie wymierzano żadnej kary⁵⁵.

Islam ma problem nie tylko z osądzeniem i ukaraniem czynu. Od najdawniejszych czasów istnieje także problem wyjaśnienia zjawiska lesbianizmu. Główną tezę jest oczywiście diabelski podszept, którego działanie doprowadziło do odmiennej orientacji seksualnej. Ale istnieją także poglądy, że do lesbianizmu przyczyniła się niewłaściwa dieta, którą kobieta stosowała w czasie karmienia piersią. Jej pokarm wywoływał świąd narządów płciowych córki, który mógł zostać ukojony tylko poprzez pocieranie innej kobiety. Uważano również, że lesbijką można było się stać pod wpływem otoczenia. Kobiety mieszkające w haremach, były odizolowane od męskiego środowiska, dlatego też szukały spełnienia w przyjemności fizycznej obok innej kobiety. Wreszcie istniały także poglądy dotyczące niewłaściwej budowy anatomicznej kobiety, które uniemożliwiały stosunek seksualny z mężczyzną.

Mimo historycznej niejednoznaczności w karaniu czynów lesbijskich, obecnie w kodeksach przeważającej części państw muzułmańskich praktyki homoseksualne kobiet są zakazane. W innych częściach świata muzułmańskiego, kary są różne: w Maroku lesbijkom grozi więzienie, w Sudanie, Iranie, Arabii Saudyjskiej oraz Jemenie ukamienowanie⁵⁶.

Wśród postępowych teologów i muzułmańskich prawników coraz częściej uwypukla się opinia, że lesbianizm nie jest aż tak zły, jak praktyki homoseksualne wśród mężczyzn. Relacje seksualne między kobietami nie są przez nich postrzegane w katego-

⁵⁵ Zob. S. Amer, Medieval Arab Lesbians and Lesbian-Like Women, „Journal of the History of Sexuality” 18/2009, nr 2, s. 223.

⁵⁶ Zob. M. Nycz-Waller, Lesbijki w islamie, <http://www.kobiecereaktywacja.pl/rozejrzyj-sie/w-dialogu/489-lesbijki-w-islamie>, dostęp 12.08.2015.

riach ciężkiego przestępstwa, ponieważ nie są zbyt dużym problemem społecznym. Jednak w przeważającej większości przywócy muzułmańscy negatywnie wypowiadają się o lesbianizmie, podkreślając z całą mocą, że zachowania homoseksualne są nie do zaakceptowania ze względów moralnych, ale także i zdrowotnych. Przeciwnicy postrzegają homoseksualizm w kategoriach nowotworu, który musi w porę zostać wycięty, aby zapewnić zdrowie moralne w całej społeczności. Pojawiają się także opinie, podkreślające brak życia duchowego u osób homoseksualnych, pedofilów i chorych na AIDS, a zatem zasługują oni na śmierć⁵⁷. Uczni muzułmańscy interpretują sodomie jako chorobę, która wymaga leczenia, a najlepszą formą uleczenia jest modlitwa do Boga. Do dziś w diasporze muzułmańskiej krajów zachodnich istnieją organizacje zrzeszające muzułmanów-homoseksualistów, zwane Queer Jihad oraz Al-Fatiha. Jednak współwyznawcy uważają ich członków za apostatów⁵⁸.

Zakończenie

Reasumując można stwierdzić, że pozycja kobiety w islamie ma swoją rangę i znaczenie. Kobieta jest chroniona przez prawo i ceniona. Posiada kwalifikacje do wykonywania każdego rodzaju pracy. Kobieta nie jest zobowiązana do walki zbrojnej na drodze dżihadu, ale islam jej tego nie zabrania. Jest to wymowny aspekt równouprawnienia kobiet i mężczyzn proponowany przez religię Proroka. Obecnie kobiety muzułmańskie zyskują coraz więcej praw, a tym samym ich pozycja oraz status w społeczności muzułmańskiej i znaczenie wzrastają. Coraz częściej wybierają dla

⁵⁷ Zob. A. Wawrzyńczak, Potrójnie dyskryminowane – jak żyją lesbijki muzułmanki?, <http://kobieta.wp.pl/kat,132000,title,Potrojniedyskryminowanejakzyjalesbijki-muzulmanki,wid,14409651,wiadomosc.html?ticaid=11563e>, dostęp 12.08.2015.

⁵⁸ Zob. Religie a homoseksualizm, http://pl.wikipedia.org/wiki/Religie_a_homoseksualizm#Islam, dostęp 22.06.2009.

siebie karierę polityczną, czerpiąc z historycznych wzorów. Jednocześnie należy podkreślić, że nowoczesna muzułmanka potrafi łączyć funkcję matki i żony, realizując zarówno własne ambicje zawodowe, jak i powinności wynikające z religii.

Summary

Muslim feminism? – Modern woman in Islamic tradition

The article analyzes woman's functions in the Muslim community. The religion clearly defines obligations of people towards God and towards one another. The woman has been formed by God to bear and feed children, while the man's duty is their care. The predominant for ages structure of the patriarchal society in Islam, solid oneself the cause of changes in the women consciousness. Feminine movements began to come into being in XXth century, being the beginning of the current of Muslim feminism. Feminism in Islam has two main streams. Muslim feminism cares about equal access of women to education, health care, civil rights. Islamic feminism tends to perceive women accordance with the teachings of the Koran. Modern women more often take their careers, as well as join the military units to fight for independence.

Keywords

Islam, women, muslim feminism, Islamic tradition

Bibliografia

- Abu-Rub H., Zabża B., Status kobiety w islamie, Wrocław 2002.
- Amer S., Medieval Arab Lesbians and Lesbian-Like Women, „Journal of the History of Sexuality” 2009, t. 18, nr 2, s. 215-236.
- Arabia Saudyjska daje kobietom prawa wyborcze. Dziś idą do urn po raz pierwszy, <http://wyborcza.pl/1,75477,19334593,arabia-saudyjska-daje-kobietom-prawa-wyborcze-dzis-ida-do-urn.html?disableRedirects=true>.
- Arabia Saudyjska: kobieta wybrana do władz miejskich w prowincji Mekka, <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/arabia-saudyjska-kobieta-wybrana-do-wladz-miejskich-w-prowincji-mekka/ne18gq>.

- Bobako M., Feminizm islamski. Niechciane dziecko islamu politycznego, <http://www.praktykateoretyczna.pl/czasopismo/feminizm-islamski-niechciane-dziecko-islam-u-politycznego/>.
- Bogus I., Najstłynniejsi projektanci ubioru muzułmanki, „Dziennik” 971/2009, s. 24.
- Brzezińska J., Islam i feminizm? Ruch kobiet w Egipcie na rzecz równouprawnienia płci, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica” 39/2011, s. 129-148.
- Burkini zakazane. Muzułmanki protestują, <http://www.iwoman.pl/naserio/inews/burkini;zakazne;muzulmanki;protestuja,254,0,529406.html>.
- Danecki J., Kultura islamu. Słownik, Warszawa 1997.
- Dąbrowska A., Joanna z Białegostoku zostawiła dzieci i walczy w Syrii, <http://www.wspolczesna.pl/wiadomosci/bialystok/art/8971344,joanna-z-bialegostoku-zostawila-dzieci-i-walczy-w-syrii,id,t.html>.
- Dziekan M., Dzieje kultury arabskiej, Warszawa 2008.
- Górak-Sosnowska K., Nieobecne i niewidoczne. Lesbijki w świecie islamu, w: Queer a islam. Alternatywna seksualność w kulturach muzułmańskich, red. K. Górak-Sosnowska, Warszawa 2012, s. 99-110.
- Habib S., Female Homosexualities in the Middle East. Histories and Representations, New York 2007.
- Homoseksualizm a kontekst kulturowy, http://pl.wikipedia.org/wiki/Homoseksualizm_a_kontekst_kulturowy#.C5.9Awiat_arabski_i_islam.
- Ideals and role models for women in Qur'an, Hadith and Sirah, <http://islami.c.org.uk/womright2.html>.
- Klöcker M., Tworuschka M., U., Etyka wielkich religii, przekład M.M. Dziekan, M. Mejer, P. Pachciarek, Warszawa 2002.
- Koran z języka arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski, Warszawa 2007.
- Kowalska B., Zakazane pragnienia. Miłość między kobietami w wybranych krajach Bliskiego Wschodu, w: Homoseksualizm – perspektywa interdyscyplinarna, red. B. Kowalska, K. Slany, Kraków 2005, s. 193-205.
- Landowski Z., Islam – nurty, odłamy, sekty, Warszawa 2008.
- Machut-Mendecka E., Świat tradycji arabskiej, Warszawa 2005.

- Mahmud Asgari i Ajaz Marhoni, http://pl.wikipedia.org/wiki/Mahmud_Asgari_i_Ajaz_Marhoni.
- Malinowska E., *Feminizm europejski, demokracja parytetowa a polski ruch kobiet*, Łódź 2002.
- Mujtaba H., *The other side of midnight: Pakistani male prostitutes*, w: *Islamic homosexualities: culture, history and literature*, red. S. Murray, W. Roscoe, Nowy Jork 1997, s. 270-273.
- Nalborczyk A., *Współczesna sytuacja kobiet muzułmańskich*, w: *Nie bój się islamu. Leksykon dla dziennikarzy*, red. A. Marek, A. Nalborczyk, Warszawa 2005, s. 71-72.
- Nycz-Waller M., *Lesbijki w islamie*, <http://www.kobiecareaktywacja.pl/rozejrzyj-sie/w-dialogu/489-lesbijki-w-islamie>.
- Pasionek K., *Kobiety marokańskie – między tradycją a nowoczesnością*, <http://www.miedzykulturowa.org.pl/cms/kobiety-marokanskie-miedzy-trady.html>.
- Polska firma na targach w Dubaju, <http://www.bielizna.home.pl/index.php?mpa=500&id=70>.
- Po raz pierwszy kobiety będą doradzać królowi Arabii Saudyjskiej, http://wyborcza.pl/1,76842,13181690,Po_raz_pierwszy_kobiety_beda_doradzac_krolowi_Arabii.html.
- Religie a homoseksualizm, http://pl.wikipedia.org/wiki/Religie_a_homoseksualizm#Islam.
- Rostkowska A., *Do walki z Państwem Islamskim ruszyły bojowniczk* „Śmierć z rąk kobiet zamyka dżihadystom drogę do raj” http://wyborcza.pl/1,76842,16760492,Do_walki_z_Panstwem_Islamskim_ruszyly_bojowniczki_.html.
- Słowik K., *Śmierć z rąk kobiety zamyka drogę do raj*, <http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,115167,18603845,smierc-z-rak-kobiety-zamyka-droge-do-raju.html?disableRedirects=true>.
- Tarlo E., *Visibly Muslim: Fashion, Politics, Faith*, Oxford 2012.
- Tokarczuk R., *Współczesne kultury prawne*, Kraków 2005.
- Tworuschka M. U., *Religie świata – Islam*, przekład M. Szpor, M. Adamaska, Warszawa 2009.
- Urzędowska M., *Coraz lepiej być kobietą w Omanie*, http://wyborcza.pl/1,76842,7867562,Coraz_lepiej_byc_kobieta_w_Omanie.html.

- Walewska D., Rewolucja w świecie mody. Abaja z Harrodsa, [http://www.rp.pl/artykul/ 508187_Rewolucja_w_swiecie_mody__abaja_z_Harrodsa.html](http://www.rp.pl/artykul/508187_Rewolucja_w_swiecie_mody__abaja_z_Harrodsa.html).
- Wawrzyńczak A., Potrójnie dyskryminowane – jak żyją lesbijki muzułmanki?, http://kobieta.wp.pl/kat,132000,title,Potrojnie-dyskryminowane-jak-zyja-lesbijki-muzulmanki,wid,144096_51,wiadomosc.html?ticaid=11563e.
- Wąs A., Homoseksualizm w islamie, <http://www.radiovaticana.org/pol/Articolo.asp?c=257856>.
- Wąs A., Islam a demokracja, <http://religie.wiara.pl/doc/472198.Islam-a-demokracja>.
- Zakaz prowadzenia samochodu przez Saudyjki to kwestia polityczna, <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/zakaz-prowadzenia-samochodu-przez-saudyjki-to-kwestia-polityczna/m6p1t>.
- 95 rocznica uzyskania praw wyborczych przez kobiety w Polsce <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/988721,95-rocznica-uzyskania-praw-wyborczych-przez-kobiety-w-Polsce>.